

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ”**

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Павел Георгиев Павлов
ВСУ „Черноризец Храбър“.

Факултет „Социални, стопански и компютърни науки“

на дисертационен труд на тема:

**„ИНОВАТИВНИ МОДЕЛИ ЗА КАРИЕРНО ОРИЕНТИРАНЕ И
ПРОФЕСИОНАЛНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ“**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в

ПН 3.7 "Администрация и управление"

ДП „Организация и управление извън сферата на материалното
производство“

с автор: Дияна Златева Янева

Настоящата Рецензия е изготвена на основание Заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 407 от 02.07.2024 г. за назначаване на научно жури, както и от представени от докторант Дияна Янева дисертационен труд, автореферат, справка с приносите в дисертационния труд, публикации по темата на дисертацията и справка с изискуемите наукометрични показатели.

I. Актуалност и значимост на разработения научен проблем

Дисертационният труд е насочен към изследване на актуални и значими въпроси, свързани с кариерното ориентиране и консултиране в средното образование в условията на дигитализиран свят. Ясно и аргументирано е представена актуалността и значимостта на темата, като е подчертано, че възникващите съществени структурни промени на пазара на труда значително променят изискванията към уменията на бъдещата работна сила, и налагат развитие на умения и учене през целия живот за постигане на социално приобщаване, ефективност на пазара на труда и икономическо развитие.

В контекста на динамично променящата се дигитализирана социално-икономическа среда, докторант Янева отстоява позицията, че връзката между възможностите на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) в образованието и методите на кариерното ориентиране и консултиране на ученици от гимназиалния етап, са предпоставка за успешна професионална реализация и плавна адаптация на младите хора към процесите на промяна, свързани с развитието на Работен свят 4.0. и Индустрия 5.0. Казаното до тук е достатъчно основание за изследване, систематизиране и анализ на дисонансите между уменията на завършващите средно образование и реалните потребности на пазара на труда, както и на предизвикателствата пред дигиталното кариерно ориентиране и консултиране за придобиване на умения за управление на кариерата.

Изследователският проблем е провокиран от факта, че в научната литература липсват достатъчно задълбочени изследвания посветени на кариерното ориентиране и консултиране на ученици от гимназиалния етап. Използването на ИКТ в кариерното ориентиране и консултиране на учениците е сравнително нова практика и все още разработените методики и принципни становища за един или друг метод в кариерното ориентиране и консултиране са ограничени и няма пряко наблюдение на ползите от дигиталните технологии в кариерното ориентиране и консултиране. Отсъствието на сходни проучвания възпрепятства възможността за изготвяне на сравнителен анализ.

II. Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд с обем от 190 страници и се състои от увод, изложение в три глави, заключение, справка за научните приноси, списък на използваната литература, декларация за оригиналност и две приложения. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи. Основният текст съдържа 10 таблици и 14 фигури. Списъкът на използваната литература се състои от 239 бр. заглавия на български, немски

и английски език, в това число и електронни ресурси. Позоваванията са цитирани коректно под линия на съответните страници.

Изложението в отделните структурни единици е относително балансирано по обем.

В увода на дисертацията е обоснован изборът на темата от гледна точка на нейната актуалност и значимост. Коректно са определени обекта, предмета, целта и поставените за решаване изследователски задачи, формулирана е авторова теза, представен е използвания изследователски инструментариум, посочени са ограниченията и обхвата на изследването.

Актуалността на темата на дисертационния труд е мотивирана от факта, че кариерното образование е приоритетен въпрос във връзка с развитието на концепцията за учене през целия живот. Ясно и аргументирано е представена значимостта на изследването, а именно необходимостта от прилагането на подходящи модели за кариерно ориентиране и консултиране за насърчаване на професионалната реализация на учениците. Проблематиката е фокусирана върху теми, свързани с високите нива на младежка безработица, ранното отпадане от образователната система, слабите постижения в учебните процеси и несъответствието или недостига на умения за настоящия и бъдещия пазар на труда в условията на интензивно технологично развитие.

Изследователските методи и подходи са подходящи и приложими към обекта и предмета на изследването.

Формулираната изследователска теза, че разработването и прилагането на иновативен модел за кариерно ориентиране и консултиране в гимназиалния етап на обучение е възможност учениците да повишат своите възможности за управление на кариерата. Моделът съчетава компетентностите за кариерно ориентиране с дигиталните компетентности на учениците в условията на Индустрия 4.0 и навлизането на Индустрия 5.0.

Целта на изследването е декомпозирана в седем изследователски задачи, чието реализиране е ясно проследимо в съдържанието на дисертацията, което придава характер на завършен научен труд.

Въведените ограничения стесняват обхвата на изследването, като вниманието е фокусирано върху постигане на изследователската цел, а именно „да се разработи теоретично обоснован и практически приложим иновативен модел за организиране на интегрирано обучение по кариерно ориентиране и консултиране, с което да се повиши мотивацията на учениците от гимназиалния етап на обучение , към продължаващо образование или към пазара на труда“.

Структурата на дисертацията е добре изградена с ясно изразена логическа обвързаност при представяне на съдържанието и защита на заявената в увода авторова теза и постигане на изследователската цел. В съответствие с възприетата структура, в изложението на дисертационния труд последователно са предложени коментари, анализи и оценки, отнасящи се до:

Първа глава „Теоретични постановки и актуални концепции, свързани с кариерното ориентиране и консултиране“ е съставена от три параграфа. По подходящ начин чрез авторов прочит са систематизирани класическите постановки и е обоснована необходимостта от изследване на кариерното ориентиране и консултиране. Изведен е понятийния апарат и изчерпателно са представени новите теории за избор на кариера, развиващи идеята за кариерно консултиране и ориентиране като компонент на образованието, прерастваща в професионален избор за развитие и процес на вземане на решения, продължаващи през целия живот. Очертана е концептуалната рамка и са типологизирани ключови проблеми на кариерното ориентиране и консултиране в средното образование в условията на икономика на знанието и Работен свят 5.0. Идентифицирани са възможностите на кариерното ориентиране и консултиране в дигиталното образование. Изведени са факторите, обуславящи необходимостта от иновации в кариерното

ориентиране. Обогатено е съществуващото теоретично знание относно уменията за професионална реализация в професиите на бъдещето. В теоретичната дискусия, позицията на докторанта е ясно изразена.

Втора глава „Модели за насърчаване на професионална реализация в дигиталното кариерно образование“ е посветена на анализ на влиянието на цифровите и технологични иновациите върху процесите на образование и обучение в условията на дигитална трансформация и промени на пазара на труда. Представени са резултати от изследването на приложението на различни подходи в иновативната педагогика, като дигиталното кариерно ориентиране и консултиране убедително е представено като педагогическа иновация. Безспорно динамиката на социално-икономическото развитие предопределя нуждата от радикална трансформация на съвременното образование с цел успешен преход в новата дигитална икономика. Идентифицирани са основни предизвикателства възникващи при приложението на дигитално кариерно ориентиране и консултиране и придобиването на умения за управление на кариерата. Изведени са добри практики в областта на дигиталното кариерното ориентиране и консултиране, целящи развиване на умения за живот и работа през XXI век и са аргументирани възможности и предизвикателства пред дигиталното кариерно ориентиране и придобиването на умения за управление на кариерата. Направен е теоретично-оценъчен анализ на моделите за компетентност в кариерното образование, дигиталното образование и дигиталното кариерно ориентиране.

В Трета глава „Концептуална визия за структуриране на иновативен модел за кариерно ориентиране и професионална реализация на учениците от гимназиалния етап“ чрез критичен анализ на нормативната рамка е систематизирано съдържателното осигуряване на компетентностните модели за кариерно ориентиране и консултиране в средното образование. Очертана е концептуалната визия за структуриране на иновативен модел. Разработена и апробирана е методика за проучване на дигиталната кариерна компетентност

и на възможностите за интегриране на дигиталното кариерно ориентиране и консултиране в средното образование.

Проведено е емпирично проучване в държавни и общински училища на територията на гр. Варна и областта, осъществено на четири етапа сред 848 ученици от 8 до 12 клас. Получените резултати са интерпретирани с подходящи статистически и социологически методи и техники. Предложени са примерни дигитални инструменти като допълнение към аналоговите предложения за кариерно образование.

Въз основа на събраната информация и последващ анализ на дигиталните компетенции за кариерно ориентиране е проектиран иновативен модел за кариерно ориентиране и консултиране, синхронизиращ аналогови и дигитални методи. Представеният модел акцентира върху основните характеристики на образованието от нов тип, които са свързани с насърчаване и развитие на образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие на дигиталните умения и компетенции.

В края на отделните структурни единици са формулирани изводи и обобщения, което позволява по-лесна проследимост на изпълнението на целта и задачите на дисертационния труд и подчертават способността на докторант Дияна Янева последователно, аналитично и компетентно да систематизира информация и да изгражда аргументирани тези.

Заключението на дисертацията следва логиката на изложението и обобщава постигнатите резултати в дисертационното изследване. Направени са коректни изводи и са предложени подходящи препоръки, на база на които са формулирани и приносните моменти на труда.

Библиографската справка на дисертацията показва, че докторантът познава литературата и нормативната база в изследваната предметна област, а от изложението е видно, че борави свободно понятийния апарат.

III. Оценка на автореферата и публикации

Представеният автореферат е в обем от 36 страници и отразява коректно съдържанието и структурата на дисертационния труд и позволява да се очертаят постигнатите резултати в дисертационното изследване.

Публикационната активност на докторанта включва 3 статии в научни издания и 2 статии представени на международни конференции. Четири от представените публикации са самостоятелни, една е в съавторство с научния ръководител и отразяват части от дисертационния труд, в издания, съответстващи на наукометричните изисквания за ОНС „Доктор“.

IV. Оценка на научните и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Приемам формулираните от докторантката три научни и четири научно-приложни приноса. Приносите са лично дело на докторанта, отразяват обективно постигнато в дисертационния труд и имат характер на доразвиване и обогатяване на съществуващи знания и приложение на научни постижения в практиката.

V. Бележки и препоръки

Познавам докторант Дияна Янева като докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация и управление“. Личните ми впечатления са, че тя е отговорен и мотивиран човек и последователен изследовател, резултатно ориентиран към изпълнение на поставените задачи.

Към предложения за рецензиране и защита пред научно жури дисертационен труд нямам съществени критични бележки. Оценявам труда като напълно завършен и отговарящ на критериите за придобиване на ОНС „доктор“. Установените на места технически и стилови неточности не намаляват качеството на дисертацията.

Препоръчвам докторант Янева да продължи изследователската си работа в сферата на кариерното ориентиране и консултиране, което да намери израз в научни публикации в индексирани и реферирани издания, с оглед популяризиране на постигнатите резултати. Постигнатото в

дисертационния труд е подходяща основа за издаването на книга и наръчник за кариерно ориентиране и консултиране, които биха били подпомогнали заинтересованите лица да повишат кариерната си компетентност.

VI. Становище относно наличието на плагиатство

В рамките на достъпните ми източници и на моите компетенции, не съм установил наличие на плагиатство. В хода на процедурата не са постъпили неанонимни и мотивирани писмени сигнали за плагиатство. Не се намирам в конфликт на интереси с кандидата.

VII. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение.

Представения дисертационен труд на тема: „Иновативни модели за кариерно ориентиране и професионална реализация на учениците“, разработен от Дияна Янева има характеристики на завършен, задълбочен и добре оформен научен труд по изследван актуален научен проблем, съдържащ значими за теорията и практиката научни и научно-приложни резултати и приноси, което е основание за положителната ми оценка.

Изложеното до тук ми дава основания да приема, че дисертационният труд има качества на завършен научен труд, удовлетворяващ изискванията на чл. 6 от ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Наредба № 12 за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и научната степен „доктор на науките“ на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Това ми дава основание да предложи на научното жури да вземе решение за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Дияна Златева Янева, в професионално направление 3.7. „Администрация и управление“, докторска програма „Организация и управление извън сферата на материалното производство“.

Дата: 05 август 2024 г.

Рецензент:

Проф. д-р Павел Павлов